

SZEMLE

Cola di Rienzo, In Monarchiam Dantis commentarium. Commento alla Monarchia di Dante. Szerk. Paolo d’Alessandro, Vatikánváros, Scuola Vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica, 2015 (Littera antiqua, 20.) XI, 205 p.

A Vatikáni Paleográfiai, Oklevéltani és Levéltártudományi Iskola „Littera Antiqua” sorozatának huszadik köteteként az eddigi kiadványoktól (tanulmánykötetek, monográfiák és paleográfiai tankönyvek) eltérően egy kritikai kiadást adott közre.

A kötet tárgya egy névtelenül hagyományozott kommentár Dante Alighieri *Monarchia* című művéhez, amely két (egy znojmoi és egy budapesti) kéziratban maradt fent, melyek 1951-ben kerültek a kutatók látókörébe. A kódexek nagyjából tíz év különbséggel készültek a 14–15. század fordulóján a *Monarchia* egyik korai változata alapján, nagy valószínűséggel egyazon mintakódexből, de bizonyosan a stemma egyazon ágáról. A jegyzetek, glosszák nagy részét František M. Bartoš a znojmoi kézirat felfedezésekor – amely esemény felhívta a figyelmet a budapesti kódexre is – Cola di Rienzónak tulajdonította. A magyarországi kódex 1951 előtti ismertségét jól jelzi Bartoniek Emma leírása az OSZK kéziratainak katalógusában (Cod. Lat. 212), amely a *Monarchiára* vonatkozó leírásnál sem a glosszák szerzőjére, sem korábbi kiadásra nem tartalmaz utalást. Alaposabb történeti és filológiai vizsgálatokkal a szöveg első kiadója, Pier Giorgio Ricci, támasztotta alá a szerzőséget. A kommentált dantei mű témája a pápai és császári hatalom viszonya, így érthető módon keltette fel egy olyan merész elképzeléseket dédelgető politikus érdeklődését, mint a római

szegénysorból felemelkedő Cola di Rienzo, akinek nagyratörő célkitűzése volt a világi hatalom visszaszerzése a Város számára. Ezen terve alapján érthető, hogy Cola megjegyzéseinek száma és kiterjedése alapján is a *Monarchia* második könyve a leggazdagabban kommentált, amely azt a kérdést traktálja, hogy a világi hatalom a római birodalmat illeti-e. A *Monarchia* kommentálását Cola 1350-es prágai bebörtönzése alatt végezte. Egyfelől rövid értelmezéseket, szómagyarázatokat fűzött a szöveghez, másrészt saját politikai és az egyház romlását érintő megjegyzéseit is. Azonban nem csak a bukott római tribunus hagyott nyomot a kódexeken, későbbi olvasók is hozzáfűzték megjegyzéseiket a szöveghez, így mutatva be koruk különböző politikai és irodalmi irányzatait.

A kritikai kiadás bevezetője részletes tájékoztatást nyújt a szöveg születéséről és kéziratot hagyományozódásáról. A szerkesztő, Paolo d’Alessandro, röviden összefoglalja Bartošnak és Riccinek a szerzőséget illető megállapításait, majd ismerteti az 1350 körüli évek Cola tevékenységével kapcsolatos történelmi eseményeit is.

A bevezetés után d’Alessandro körültekintően leírja a kéziratokat kodikológiai szempontból, és összefoglalja szövegkiadási elveit. Ez utóbbi apropóján kitér a korábbi kiadások hiányosságaira is. A kéziratok bemutatását színes képanyag teszi teljessé, melyben felvételeket találunk a két szövegtanúról és a Cola di Rienzéhoz köthető itáliai, elsősorban római műemlékekről is.

Ezt követi a kritikai szöveg és az olasz fordítás párhuzamos közlése. A szöveg jól átlátható, a szerkesztői jegyzetekre utaló jelek és

a kéziratok oldalszámái a két margón kerültek elhelyezésre, így a legtöbb kritikai kiadással ellentétben ez a mű gyakorlatilag folyamatosan olvasható. Az említett szerkesztői jegyzetek tartalmaznak kulturális és nyelvtani, illetve a korábbi kiadásokra vonatkozó megjegyzéseket is.

A kötet három mutatóval zárul: a személy- és helynevek indexével, az idézett művek és szöveghelyeik jegyzékével, végül a bevezetőben és a szerkesztői jegyzetekben említett kéziratok város és gyűjtemény szerint csoportosított jegyzékével.

Összességében gondos szövegkiadói munka eredményét nyújtja a kiadvány, amely magyar szempontból is fontos, hiszen egyaránt hívja fel a Cola di Rienzo ellentmondásos figuráját kutatók és a dantei *Monarchia* korai kiadása iránt érdeklődők figyelmét az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött egyik kincsünkre. A szövegkiadó, d'Alessandro, a vatikáni paleográfiai iskola professzora, szakterülete a kodikológia. A kiadvány előszavát pedig Gianfranco Ravasi bíboros, a Pápai Kulturális Tanács elnöke írta, aki szövegében méltatja a kommentátor bibliai és filológiai alapú érveléseit.

SZOVÁK MÁRTON

„Jól esik köztetek lenni...” Női sorsok, szerepek Deák Ferenc környezetében, Szerk. Kiss Gábor, Zalaegerszeg, Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, 2015. 223 + 1 p.

A kötet annak a tudományos konferenciának a szerkesztett előadásait tartalmazza, amelyek Deák Ferenc születésének 210. évfordulóján, 2013. október 16-án hangzottak el a régi zalai vármegyeház, a mai Zalaegerszegi Törvényszék dísztermében. Kiss Gábor a kötet szerkesztője és egyben egyik tanulmányának szerzője is, bevezetőjében azonnal tisztázta: nem azzal a Deák Ferencsel találkozunk a kötetben, akinek közismertek a nőkkel és a házassággal kapcsolatos szarkasztikus megjegyzései, anekdotái. *Deák Ferenc és a hölgyek – az anekdoták tükrében* című tanulmányában Kiss Gábor arra a következtetésre jutott, hogy a „haza bölcsé” részéről ez védekezés, mintegy öngazolás volt.

Szeretetigénye családjának fiatalabb nőtagjaival, fiatalabb hölgyismerőseivel való atyai, nevelői magatartásában nyilvánult meg.

A kötet további tanulmányaiból megismerjük azokat a nőket, akik a zalai vármegyeházból induló országos politikus életében fontos szerepet tölthettek be. A nagyanyát, a születésével árva kisfiút gondozó keresztanyai rokonságot, az áldozatos szeretettel őt körülvevő, felnevelő nővért, a politikai pályafutásában is támogató sógorral, a még kezdő politikust keresztapának választó családot és a keresztlányt, a szűkebb pátriabeli arisztokrata, de mindig anyagi gondokkal küzdő család támogatását többszörösen kiérdemelt fiatal hölgytagját. Ők mindnyájan a kikapcsolódásra vágyó, szülőföldjére visszatérő Deák zalai társaságához tartoztak. Idős korában a tolnai unokahúg-keresztlány biztosította a politika világából való – feltöltődést jelentő – átmeneti kiszakadást. Pesti magánéletében kiemelkedő szerepet töltött be gyámleánya. Fővárosi mindennapjaiban pedig találkoztunk legidősebb nővérenek Tolnából a fővárosba kényszerült, támogatott leszármazottaival.

Deák életét valóban sorsszerűen befolyásolták családjának nőtagjai. A szép, gazdag, szeszélyes, hűtlen, és felelőtlen gazdálkodást folytató nagyanya, Hertelendy Anna, aki gyerekeire adósságot, megterhelt birtokot hagyott. Életrajzát, az adósságokkal és birtokperekkel terhelt gazdálkodását Dominkovits Péter mutatta be.

A nagyanyai birtok adósságát Deák szülei átvállalták, és saját kezükbe vették a gazdálkodást. A szülőkről, akik korán árván hagyták gyermekeiket, a testvéri összetartást megalapozó, a szülői gondoskodást pótoló Deák Kláráról Megyeri Anna írt kimerítő, a teljes személyiséget bemutató, a gazdaságtörténeti forrásokat és tárgyi emlékeket is számba vevő tanulmányt. Az édesanya, Sibrik Erzsébet, Győr vármegye nemesi családjainak felső rétegébe tartozott. Id. Deák Ferenc és Sibrik Erzsébet sójtöri otthona, a Deák testvérek szülőháza, ahogy a legújabb kutatásokkal feltárt falfestmény töredékek igazolják, „részleteiben elegáns, mégis egyszerű” volt. (38) Az árván maradt gyerekekkel az apa az ősi birtokra, Kehidára költözött. Az újszülött